

ACTA

BÉKÉS IMRE KORAI MUNKÁIRÓL*

AMBRUS István
adjunktus (ELTE ÁJK)

Szomorú évforduló az idei. Öt éve már, hogy elhunyt Békés Imre professzor. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem legendás büntetőjog oktatóját, tanszékvezetőjét – s emellett az Emberi Jogok Európai Bizottságának tagját, a Halálbüntetés-ellenes Liga egyik alapítóját – hetvenedik születésnapján tanítványai, pályatársai ünnepi kötettel köszöntötték.¹ Tíz évvel később bekövetkezett halálakor kollégái és tisztelői írásos formában is búcsúztak tőle,² majd rövidesen két emlékkötet is megjelent Békés Imre tiszteletére.³ Ezek tartalomjegyzékét áttekintve megállapítható, hogy számos szerző már témaválasztásával igyekezett meríteni Békés Imre munkásságából, így – többek mellett – olvashatunk a büntetőjogi dogmatika,⁴ a visszamenőleges igazságszolgáltatás⁵ és természetesen a gondatlanság problémakörét⁶ vizsgáló tanulmányokat is.

Békés Imre írásainak tudományos művekben történő idézettsége évtizedek óta változatlanul magas. Korszakos tankönyvei, egyetemi jegyzetei és a gondatlanság témakörében írt alapmunkája mellett többnyire a bűncselekmény fogalmáról, a hazai büntető jogtudományról, a büntetőjogi dogmatikáról és kriminálpolitikáról szóló tanulmányaira történik hivatkozás.

* A kézirat 2015 novemberében zárult.

¹ GELLÉR Balázs (szerk.): *Békés Imre Ünnepi Kötet*. Budapest, ELTE ÁJK, 2000.

² POLT Péter: Békés Imre professzor Úr emlékére. *Európai Jog*, 2010/4. 45–46.; UJVÁRI Ákos: Békés Imre professzor emlékére. *Birák Lapja*, 2011/1–2. 100–102.

³ BELOVICVS ERVIN – TAMÁSI ERZSÉBET – VARGA ZOLTÁN (szerk.): *Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére*. Budapest, PPKE JÁK, 2011.; GELLÉR Balázs – CSIGE ZOLTÁN (szerk.): *Békés Imre Emlékkötet*. Budapest, Tullius, 2013.

⁴ NAGY Ferenc: A büntetőjogi dogmatikáról Békés Imre műveiben. In: GELLÉR–CSIGE i. m. 155–163.

⁵ TÓTH Mihály: A visszamenőleges igazságszolgáltatásról, Békés Imre gondolatai ürügyén. In: GELLÉR–CSIGE i. m. 171–178.

⁶ RADNAY JÓZSEF: A gondatlanság formáinak jelentősége a büntetékiszabás szempontjából. In: GELLÉR (2000) i. m. 208–213.

Lényegesen kevésbé látszanak azonban (köz)ismertnek a mai büntető jogirodalomban az ifjú Békés Imre munkái. Ismeretes, hogy 1954-ben lett tanársegéd az ELTE Büntetőjogi Tanszékén, majd 1961-ben egyetemi adjunktusi kinevezést kapott. A fiatal Békés – oktatói tevékenysége mellett – ekkoriban kifejezetten termékeny szerzőnek bizonyult. Rendre jelentek meg publikációi, különösképpen a *Jogtudományi Közöny*, továbbá az ilyen néven 1953 és 1962 között kiadott, a Belügyi Szemle (illetve egyes időszakokban Rendészeti Szemle) elődjének tekinthető – napjainkban alig hozzáférhető – *Rendőrségi Szemle* hasábjain. Tanulmányaiban részben új intézmények jogtudományi körvonalazására, részben általános és különös részi témakörök didaktikai szempontból is hasznos, több esetben kritikai szemléletű összefoglalására vállalkozott.

A büntető jogtudomány e dolgozatokból megnyilvánuló magas színvonalú művelésére egy olyan történelmi korszakban került sor, amely a jogot lassú elhalásra kívánta ítélni. A büntetőjog területén ez olyan alapelvek feladásának szorgalmazását jelentette, mint a *nullum crimen sine lege* elve, és ebből fakadóan a büntetőjogi felelősséget alapító/súlyosító visszaható hatály vagy az analógia tilalma.⁷ A törvényesség elvét soha szem elől nem tévesztő büntetőjogi gondolkodásra ezért ekkoriban nagyobb szükség lehetett, mint valaha.

E felismerésre figyelemmel, a nagy jogtudósra emlékezve, eme szerény összeállítás keretében áttekintem Békés Imre 1954 és 1962 közötti jogirodalmi munkásságát. A kezdeti időpont katedrára lépésével és első cikkének megjelenésének évével esik egybe, míg a végdátum indokát egyrészt az első teljes szocialista büntetőködex (*a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény*) hatálybalépésének időpontja, másrészt a korai időszakot lényegében lezáró, a büntetőjogi dogmatikáról szóló munka megírásának évszáma⁸ adja. A tanulmányok bemutatására kronologikus sorrendben kerül sor.

1. A hozzátartozó mentességi jogának néhány kérdéséről⁹

Érdekeség, hogy a büntető anyagi jogász Békés első tudományos közleménye a büntető eljárásjog témakörében látott napvilágot.

Az anyagi és az eljárásjog szerves összefüggéseire mutatott rá, ugyanakkor a törvényesség elvének feltétel nélküli érvényesítésének szükségessége mellett is állást foglal

⁷ A korszak büntetőjogi felfogását bemutatja GYÖRGYI Kálmán: A legújabb magyar büntetőjogtudomány fejlődésének fő irányai. In: NAGY László (szerk.): *Jogász Szövetségi Értekezések*. Budapest, Magyar Jogász Szövetség, 1979. 126–127. Az anyagi jogi legalitás elvének felszámolását sürgető álláspontokhoz lásd SZOMORA Zsolt: Az 1948. évi büntető novella megalkotásának körülményeiről és a törvény egyes rendelkezéseiről. In: NAGY Ferenc (szerk.): *Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2006. 440–441.

⁸ A Wiener A. Imre hetvenedik születésnapja tiszteletére megjelent ünnepi kötetben maga Békés ír arról, hogy a gondatlansági monográfia e méltán híres előtanulmányát 1962-ben vetette papírra. Ld. BÉKÉS Imre: A büntetőjogi dogmatikáról (részlet). In: LIGETI Katalin (szerk.): *Wiener A. Imre Ünnepi Kötet*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2005. 29.

⁹ BÉKÉS Imre: A hozzátartozó mentességi jogának néhány kérdéséről. *Jogtudományi Közöny*, 1954. július-augusztus, 303–306.

Békés, amikor a cikk bevezetésében úgy fogalmaz, hogy „[a] bűncselekménynek, az elkövetőnek és az elkövetés módjának a felderítése az adott *tényállás megállapítását*, az elkövetőnek a tényállás szerinti, az anyagi jogi szabály alapján történő megbüntetése pedig a megfelelő *jogi minősítést* jelenti.”¹⁰

A tényállás megállapításánál a tanúvallomás kapcsán nehezítő körülményeket három csoportba sorolva megkülönbözteti az abszolút és a relatív tanúzási tilalmak mellett a tanúvallomás megtagadásának jogát. Utóbbi körben jelöli ki a hozzátartozó mentességi jogának rendszerbeli helyét.¹¹

A tanulmány haladó szemléletét példázza, hogy Békés mind a *büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény* (Bt.), mind a *bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. tc.* (Bp.) hiányosságának tekinti, hogy „a házassági kötelék híján együttélő” *élettársakról* nem ad kifejezett szabályozást.¹²

Ugyancsak támogatható a szerző azon megállapítása, amely szerint a „bűncselekmény elkövetésével vádolná” kitételt megszorítóan kell értelmezni és alatta kizárólag a *büntethető* bűncselekmény elkövetésével való vádolást indokolt érteni. Indokolása szerint „[a] mentességi jogot nem azért biztosítja a Bp., hogy valamely család vagy valaki jóhírneve ne kerüljön veszélybe, hanem kizárólag azért, hogy az egyik hozzátartozó a másik hozzátartozó ellen ne legyen kénytelen bizonyítékot szolgáltatni, amely a másikat börtönbe juttatná.”¹³

Végül a cikk zárásának érdekéért azt szükséges kiemelni, hogy Békés bátor kritikával él a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. tvr. 7. §-ában szabályozott feljelentési kötelezettséggel szemben. Mint írta: „álláspontunk szerint a BHÖ. 234. pontja túlzott kívánalmakkal lép fel a hozzátartozókkal szemben, amikor elvben megkívánja, hogy például egy 32 forint értékű társadalmi tulajdon elleni lopás esetén jelentse fel a hozzátartozó anyját, feleségét.”¹⁴ Az elvárhatóság hiányának napjaink hazai bűncselekménytanában mind elfogadottabb jelentőségére figyelemmel álláspontja feltétel nélkül helyeselhető.

2. A hatósági személyek büntetőjogi védelméről¹⁵

E tanulmány témaválasztását minden bizonnyal az alig egy évvel korábban útjára indított folyóirat profilja motiválhatta. Szintén aktualitást kölcsönözhetett a cikknek a hatóság, a hatóság tagja, valamint a hatóság közege fogalmainak a BHÖ (a Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása) korszakában különösen tapasztalható tisztázatlansága. A munka ezért a jogbiztonság következetesebb érvényesítéséhez is hozzájárulhatott.

¹⁰ Uo. 303.

¹¹ Uo. 303.

¹² Uo. 304.

¹³ Uo. 305.

¹⁴ Uo. 306.

¹⁵ BÉKÉS Imre: A hatósági személyek büntetőjogi védelméről. *Rendőrségi Szemle*, 1954. november, 1001–1013. [a továbbiakban: BÉKÉS (1954b)]

Hatóság alatt Békés minden olyan állami szervet értett, amelynek feladata az állam nevében az állampolgárok életviszonyainak szabályozása.¹⁶ Sommás, mégis szabatos megállapítása szerint továbbá „a hatóság tagja részese a hatósági jogkörnek, a hatóság közege csak eszköze”.¹⁷

Cizellált *jogtárgy-szemléletről* árulkodnak a szerző azon gondolatai, amelyekben a hatósági közeg elleni erőszak büntettének (BHÖ 98. pont) tényállása által védelemben részesített érdekeket írja körül. E szerint „[a] rendőrség elleni támadás tehát a konkrét jogsérelmen túl (a rendőr megverése) alkalmas a közbiztonság veszélyeztetésére (a bűnözők lebecsülik a rendőrhatalóság erejét és képességét), s a köznyugalom aláásására (a becsületes állampolgárok tartanak attól, hogy valamely esetben a hatóság nem tud megfelelő védelmet biztosítani a számukra, s például nem mernek éjjel sötétebb utcán menni).”¹⁸

Ugyancsak a jogi tárggyal kapcsolatos a következő bíráló állásfoglalás: „[v]an olyan álláspont, amely szerint a jogvédelem tárgya nem a személy, hanem a hatósági intézkedés, amelynek a megvalósulását az erőszak, illetőleg a veszélyes fenyegetés akadályozza. Ez a nézet helytelen. Ugyanis, ha az intézkedést kívánta volna védeni a jogszabály, akkor 1. e szándéknak a szövegezésből ki kellene tűnnie [...] 2. nem részesítené jogvédelemben azt a hatósági közeget, akit a hatósági intézkedés foganatosítása után – esetleg azt követően egy évvel – hivatásból folyó eljárása miatt utóbb bosszúból tetteleg bántalmaznak és 3. nem terjesztené ki a hatóságot megillető büntetőjogi védelmet azokra a – nem hatósági közeg – személyekre is, akik a megtámadott közeg védelmére kelnek.”¹⁹

Békés fenti, mai napig is érvényesek tekinthető érveit azért lehet különösen indokolt felidézni és hangsúlyozni, mert – vélhetően a hivatalos személy elleni erőszak rendbeliségének alapjaiban helytelen joggyakorlatbeli felfogásának²⁰ megokolása érdekében – több recens szerző is arra a vitatható álláspontra helyezkedik, hogy a hivatalos személy elleni erőszak tényállása csupán a hivatalos eljárást részesíti büntetőjogi védelemben, a hivatalos személyt magát nem.²¹ Ezzel szemben, ha – Békéssel egyetértve – helyesen foglalnunk állást a bűncselekmény jogi tárgyainak kérdésében, ennek konzekvenciája *de lege lata*²² a halmazati kérdések kapcsán is csak az lehet, ha a bűncselekmény rend-

¹⁶ Uo. 1001.

¹⁷ Uo. 1002.

¹⁸ Uo. 1003.

¹⁹ Uo. 1004.

²⁰ A BKv 8. szerint, ha a hivatalos személy elleni erőszakot több személy ellen, azoknak egységes eljárása keretében követik el, a bűncselekmény egy rendbeli.

²¹ Így VÁRADI Erika: A hivatalos személy elleni erőszak. In: HORVÁTH Tibor – LÉVAY Miklós (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös Rész.* Budapest, CompLex, 2009. 279.; VIDA Mihály: A hivatalos személy elleni erőszak. In: NAGY Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog különös része.* Budapest, HVG-Orac, 2009. 311.

²² Itt indokolt utalni arra, hogy BHÖ 1954-ben még hatályos 98. pontja a hatóság közege elleni erőszakot törvényi egységként szabályozta, így ekkoriban helyes volt a bűncselekmény rendbeliségét a bántalmazott hatósági személyek számától függetlenül. Ez a helyzet azonban az 1961. évi Btk. hatálybalépésével, a hivatalos személy elleni erőszak tényállásának szövegezése miatt alapjaiban megváltozott.

beliségét nem a hivatalos eljárások, hanem az érintett hivatalos személyek számától tesszük függővé.²³ Lényegében a helyes álláspontra helyezkedett a kérdésben egyébként a 2012. évi Btk. Miniszteri Indokolása is, amely szerint az egyes hivatalos személyek a hivatalos személy elleni erőszak bűncselekményének *sértettjei*.²⁴

A számos szemléletes jogesetet felvonultató cikkből végül kiemelhető azon megállapítása, amely a napjainkban érvényesülő felfogással egyezően – azonban az 1961. évi Btk. idején irányadó szemlélettől eltérően – azt rögzíti, hogy „[a] *tettleges bántalmazás* több mint pusztá erőszak, de kevesebb mint a könnyű testi sértés”. Erre tekintettel a hatósági közeg elleni erőszak és a könnyű testi sértés alaki halmazátát valóságosnak tekinti.²⁵

3. A vesztegetés, a tiltott előny és a befolyással üzérkedés büntette²⁶

A hatályos magyar büntetőjogban külön fejezetben, a korrupciós bűncselekmények (Btk. XVII. Fejezet) körében szabályozott deliktumokat az 1950-es években még hivatali bűncselekményként tartották számon.

Közülük elsőként a (hivatali) vesztegetés bűncselekményi változatait Békés már a napjainkban is irányadó²⁷ módon csoportosítja, így megkülönbözteti az előny adásával elkövethető aktív és az előny elfogadásával megvalósuló passzív vesztegetést. Mint fogalmaz: „[a] vesztegetés tehát olyan bűncselekmény, amely szükségszerűen két személyt tételez fel: a vesztegetőt s a megvesztegetett vagy megvesztegetni kívánt közhivatalnokot.”²⁸

A példákkal színesített különös részi elemzés köréből kiemelhető az a napjaink jogirodalmában olykor vitássá tett álláspont, amely szerint „nem tekinthető vesztegetésre alkalmas előnynek egy csokor ibolya, egy doboz gyufa, egy zacskó savanyúcukor, egy mozijegy, egy pohár sörre szóló meghívás, családhoz vacsorára hívás.”²⁹

Miután a korabeli büntetőjog csupán hivatali körben rendelte büntetni a vesztegetést, Békés előremutatóan jegyzi meg, hogy hiányossága az általa elemzett szabályoknak, hogy „aki a színházi jegykezelőnek (nem közhivatalnok) pénzt ad avégett, hogy őt jegy nélkül beengedje a nézőterre (= hogy hivatali kötelességét megszegje) nem követi

²³ Így AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*. Szeged, SZTE ÁJTK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék, 2014. 66–79. [a továbbiakban: AMBRUS (2014a)], AMBRUS István: A hivatalos személy elleni erőszak rendbeliségének kérdéséhez. *Magyar Jog*, 2013. június, 321–329.

²⁴ A Btk. Miniszteri Indokolás. Részletes Indokolás a 310. §-hoz (Complex Jogtár)

²⁵ BÉKÉS (1954b) i. m. 1010.

²⁶ BÉKÉS Imre: A vesztegetés, a tiltott előny és a befolyással üzérkedés büntette. *Rendőrségi Szemle*, 1955. március, 242–253. [a továbbiakban: BÉKÉS (1955a)]

²⁷ Ehhez ld. HOLLÁN Miklós: A hivatali vesztegetés szabályozása az új Btk.-ban. *Iustum Aequum Salutare*, 2013/4. 143., 158. és HOLLÁN Miklós: A hatósági eljárással kapcsolatos vesztegetés az új büntető törvényben. *Miskolci Jogi Szemle*, 2014/1. 34., 37., 39.

²⁸ BÉKÉS (1955a) i. m. 245.

²⁹ Uo. 247.

el a vesztegetést büntették, hisz a törvény egyik eleme, a közhivatalnoki kötelesség – közhivatalnok híján – hiányzik.”³⁰

Vitatja ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróságnak a korabeli LFB 1952. évi 1. sz. irányelvében foglalt azon – a büntetőjogi felelősséget mintegy analógia útján kiterjesztő – felfogását, amely szerint nemcsak a tulajdonképpeni hivatalos személyeket lehet közhivatalnoknak tekinteni, hanem az állami vállalat dolgozóit is: „még esetileg sem látom indokoltnak a – még az irányelv szerint is igen széles körben kiterjesztett – közhivatalnoki fogalom határainak a túllépését sem a vesztegetésnél, sem más hivatali bünteteteknél.”³¹

A tiltott előny mint sajátos, kifejezetten tettes-büntetőjogi szemléleten alapuló, a büntetőjogi felelősséget aggályos módon kiterjesztő törvényi tényállás, az államszocialista berendezkedés tipikus deliktumának volt tekinthető, amely „azt a káros lehetőséget rejtje magában, hogy a hivatalos személy magát valaki lekötelezettjeként érveze – ha annak később valamilyen ügye eléje kerül –, az előny adó javára befolyásolt, elfogult lesz”.³²

4. Az orgazdaság és bűnpártolás³³

Ugyancsak különös részi tényállásokat elemző – a recens jogirodalomban is gyakran vizsgált³⁴ témakörben íródott – következő munkájának bevezetésében Békés utal arra, hogy az orgazdaság és a bűnpártolás egyazon cikkben történő tárgyalását az indokolja, hogy „mind a kettő ú. n. „járulékos” büntett; vagyis valamilyen alapbűncselekményt tételez fel”.³⁵

Noha büntető anyagi jogi elemzésről van szó, a szerző az orgazdaság tárgyalása körében nem marad adós e vagyon elleni bűncselekmény kriminológiai vonatkozásainak bemutatásával sem. Fejtegetéseinek összefoglalását idézve: „[a]z orgazdának két típusát ismerjük: 1. a *hivatásos* orgazdát, aki a vagyon elleni bűncselekményekből származó dolgok vásárlásával, (s általában továbbeladásával) rendszeresen foglalkozik és 2. az alkalmi *orgazdát*, aki esetenként (vagy esetleg csak egyetlen egyszer) szerez meg olyan dolgot, amelyről tudja, hogy az vagyon elleni büntett elkövetése útján jutott a birtokosa, vagy birtalója kezébe.”³⁶ Mindez azért érdemelhet kiemelését, mert a

³⁰ Uo. 247.

³¹ Uo. 248.

³² Uo. 251.

³³ BÉKÉS Imre: Az orgazdaság és bűnpártolás. *Rendőrségi Szemle*, 1955. október, 877–886. [a továbbiakban: BÉKÉS (1955b)]

³⁴ Ld. például TÓTH Mihály: Járulékos bűncselekmények (a tárgyi bűnpártolás, az orgazdaság és a pénzmosás) elhatárolásának dilemmái. *Magyar Jog*, 1997. szeptember, 513–518. és BELOVICS Ervin: A bűnpártolás járulékoságának dogmatikai problémái. *Magyar Jog*, 2012. február, 65–79.

³⁵ BÉKÉS (1955b) i. m. 877.

³⁶ Uo. 878.

kriminológiát az 1950-es évek Magyarországon a politika számúzta a művelhető tudományok köréből.³⁷

A dogmatikai kérdések körében Békés helyesen fogadja el azt az álláspontot, hogy nem vonható „*orgazdaként felelősségre az alapbűncselekmény tettese, felbujtója vagy bűnsegéde*”.³⁸ Ezt arra is figyelemmel indokolt hangsúlyozni, hogy napjaink joggyakorlatában ezzel a helyes elvvel ellentétes döntések is születtek, különösen olyan esetekben, amikor a korábban valóban orgazdaságot elkövető személy utóbb pszichikai bűnsegélyt nyújtott a tolvajnak azáltal, hogy a lopás tettese már előre számíthatott a lopott dolog biztos értékesítésének lehetőségére.³⁹ Békés a korabeli joggyakorlatot elemelve kiemeli, hogy „a bíróságok azt az orgazdát, aki ugyanattól a büntetettől kettő vagy több ízben szerez meg lopásból stb. származó dolgot, a harmadik és az azt követő lopás stb. részeseként (felbujtó, bűnsegéd) vonják felelősségre, ha a tényállásból megállapíthatóan az orgazdának a tettes lopásra stb. irányuló szándéka kialakításában része volt.”⁴⁰ Mindezt legfeljebb azzal indokolt kiegészíteni, hogy a körülményektől függően lehetséges, hogy nem csupán a harmadik, hanem már a második esetben is a lopáshoz nyújtott részességet kell orgazdaság helyett megállapítani.

A tárgyi bűnpártolás kapcsán kiemelhető, hogy e másik bűnkapcsolati jellegű deliktumot az orgazdaságtól Békés a következő szempontok szerint határolja el: „1. az elkövetővel való előzetes megegyezés a bűnpártolás megállapítását mindig kizárja – az orgazdaságot azonban nem mindig, 2. a bűnpártoló az elkövető érdekében, az orgazda pedig a saját, vagy harmadik személy vagyoni haszna végett cselekszik, 3. a bűnpártolás alapcselekményeit nem határozza meg a törvény, az orgazdaság alapbűntetteit azonban felsorolja.”⁴¹

5. A garázdaság⁴²

A garázdaság eredeti törvényi tényállása a szovjet büntetőjog jellegzetes terméke volt, amely hazánkban a kihágás intézményének és a kihágási bíráskodásnak megszüntetéséről szóló 1955. évi 17. tvr. 7. §-ával került transzformálásra. A garázdaság 1955. július 1. napjától hatályban volt alapesete – amely mai szemmel nézve a *nullum crimen sine lege certa* követelményének kevéssé felelt meg – úgy szólt, hogy „[b]üntettet követ el és egy évig terjedhető börtönnel büntetendő az, aki a társadalmi együttélés szabályait semmibeveve garázdálkodik, vagy olyképpen zavarja a közrendet, hogy garázda magatartásával nyilvánosan botrányt, felháborodást vagy riadalmat okoz.”⁴³

³⁷ LÉVAY Miklós: A magyar kriminológiai gondolkodás fejlődése. In: GÖNCZÖL Katalin – KERESZI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Budapest, CompLex, 2006. 169.

³⁸ BÉKÉS (1955b) i. m. 878.

³⁹ Ld. pl. Kecskeméti Városi Bíróság 10.B.321/2008/118.

⁴⁰ BÉKÉS (1955b) i. m. 883.

⁴¹ Uo. 886.

⁴² BÉKÉS Imre: A garázdaság. *Magyar Jog*, 1955. november, 329–333. [a továbbiakban: BÉKÉS (1955c)]

⁴³ Látható, hogy a mai tényállás – különösképpen az elkövetési magatartás erőszakos jellegének törvényi kivánalmára figyelemmel – lényegesen nagyobb mértékben tesz eleget a normavilágosság

Az új tényállást az elsők között⁴⁴ elemző Békés-cikk érdemei között mindenekelőtt azt szükséges kiemelni, hogy – a „burzsoának” bélyegzett korábbi büntetőjoggal való jogfolytonosságot tagadó hivatalos álláspont ellenére – a szerző rögtön a munka bevezetésében igyekezett összekötő pontokat keresni a Csemegi-kódexből (1878. évi V. tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről), illetve a Kbtk.-ból (1879. évi XL. tc. a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról) ismert klasszikus tényállások és a garázdaság között. Így kiemeli, hogy a garázdaság – mások mellett – a magánosok elleni erőszak és a botrányos szeméremsértés büntetével, illetve a verekedés és a csendháborítás kihágásával rokonítható.⁴⁵

A bűncselekmény sértettjének kérdése kapcsán megállapítja, hogy a garázdaságnak „nem az a személy a sértettje, akinek sérelmére garázdálkodnak, hanem a közrend és a szocialista együttélés szabályai szenvednek sérelmet.”⁴⁶ Ez a megállapítás – ha belőle a „szocialista” jelzöt elhagyjuk – a napjainkban hatályos tényállásra is aggálytalanul vonatkoztatható.

A garázdaság jogi tárgyának vizsgálata körében állítja fel Békés azt a – megfelelő absztrakcióval általánosságban is érvényes – tételt, hogy „[a] jogi tárgy felismerése és meghatározása azért fontos, mert a halmazat kérdésében eligazítást nyújt. Ha ugyanis a garázdaság jogi tárgya a közrend, akkor ugyanazzal a magatartással megvalósított más közrend elleni bűncselekményekkel [...] – eszmei – halmazatba nem kerülhet: az ilyen megoldás ugyanannak a magatartásnak kétszeri értékelésére vezetne.”⁴⁷ A helyes jogtárgy-szemlélet mellett Békés e korai művében tehát már a *kétszeres értékelés tilalmának az egység-többség tanában betöltött kiemelkedő szerepe* is megjelenik.⁴⁸

A munka további része mankóul kívánhatott szolgálni a joggyakorlat számára azáltal, hogy az – ekkoriban kvázi nyitott törvényi tényállásként szövegezett – garázdaság gyakori előfordulási formáit tipizálja. Ezek egy része (pl. az okatlan dologrongálás, emlékművek, műemlékek, kegyeleti tárgyak meggyalázása, verekedés nyilvános helyen) a garázdaság tényállását napjainkban is kimeríthetik. Más részük pedig, jogtörténeti érdekességük mellett a túlzottan tág megfogalmazású büntetőjogi tényállások által a bírói önkény lehetőségének megteremtésére szolgálhatnak intő például (mint aminő a szeméremsértő rajzok elhelyezése nyilvános helyen, a színházban, moziban

követelményének. A hatályos Btk. 339. § (1) bekezdésében foglalt tényállásban általában a „kihívóan közösségellenes” kitétel értelmezése válhat adott esetben vitássá.

⁴⁴ A korszakból a teljesség igénye nélkül lásd még KERESZTY Gábor: Néhány megjegyzés a garázdaság büntettségéhez. *Magyar Jog*, 1957. április, 86–89.; KOVÁCS Pál: A garázdaság büntettségének alapvető kérdései. *Magyar Jog*, 1958. november, 324–327.; FÜSTÖS Gedeon: A garázda cselekmények. *Magyar Jog*, 1960. augusztus, 302–308.; BAKÓCZI Antal: A garázdaság néhány kérdéséről. *Rendőrségi Szemle*, 1960. október, 708–717.; NEMÉNYI Béla: A garázdaság büntetével kapcsolatos gyakorlati problémák. *Magyar Jog*, 1961. december, 532–538. A bűncselekmény kapcsán tapasztalható kiemelt figyelmet jelzi, hogy 1958-ban már kismonográfia is napvilágot látott a témában. Ld. ERDÉSZ László: *A garázdaság büntette a szovjet és a magyar jogban*. Budapest, KJK, 1958.

⁴⁵ BÉKÉS (1955c) i. m. 329.

⁴⁶ Uo. 330.

⁴⁷ Uo. 331.

⁴⁸ AMBRUS (2014a) i. m. 236–237.

közbekiabálás, fűtyülés, a nyilvános helyen történő levetkőzés stb. garázdaságként való értékelése).⁴⁹ Mindez azonban természetesen a korszellemnek tudható be, és Békés tudományos érdemeiből semmit sem von le.

6. A tanúzási tilalom és a tanúzás alól mentesség elvi és gyakorlati kérdései a nyomozás során⁵⁰

E cikkében Békés ismét eljárásjogi, s első tanulmányához hasonlóan a tanúzási akadályok témaköréhez nyúlt. Az 1954-ben megjelent munkáénál ezúttal átfogóbban, valamennyi tanúvallomást gátló tényezővel foglalkozott, azzal a megszorítással, hogy a büntetőeljárás tárgyalási szakaszában jelentkező problémákat nem, csupán a nyomozás során felmerülőket vette górcső alá.

Az abszolút és relatív tanúvallomási akadályokról jó összefoglalót nyújtó tanulmányból egyetlen gondolatot kiemelve, a védő mentességi joga kapcsán írja Békés, hogy „[a] védőnek a terhelt által vele közölték tekintetében elhangzott nyilatkozata tehát bizonyítékként nem jöhet figyelembe. Annak azonban nincs perjogi akadálya, hogy a védő által közölték alapján a nyomozó hatóság a nyomozást kiszélesítse, hogy e nyilatkozat alapján új bizonyítékok után kutasson.”⁵¹ Mindezt a hatályos büntető eljárásjoggal összevetve megállapítható, hogy napjainkban – a Be. 81. § (1) bekezdés b) pontjára figyelemmel – az említett vallomásmegtagadási ok kétirányú vallomási akadálynak tekinthető, ezért a védőt érintő abszolút kizártság nem teszi lehetővé a nyomozásnak a védő által elmondottakra alapozott kiszélesítését.⁵²

7. Az 1956. évi 11. számú törvényerejű rendelet néhány kérdéséről⁵³

Ismert, hogy az államszocialista jogalkotás egy speciális jogforrási formát is életre hívott, a *törvényerejű rendeletet*. Az Elnöki Tanács által alkotott tvr.-ek az ekkoriban évente csupán pár hétig üléselő Országgyűlés által elfogadott törvények által nem érintett, ám a jogforrási hierarchiában hasonló magas szintű rendezést igénylő területeket igyekeztek szabályozni.

A cikkben részletesen elemzett 1956. évi 11. tvr. elsősorban a kihágások jogintézményét megszüntető 1955. évi 17. tvr. által nem szabályozott kérdéseket hivatott megválaszolni. Békés szerint – a politikai klímának az 1956-os forradalom előtt tapasztalható óvatos enyhülését jelző dekriminalizáció⁵⁴ mellett – a legnagyobb jelentőséggel mégis az a rendelkezése bírt, amely az 1950. évi 24. tvr. kiemelkedően vitatható azon szabá-

⁴⁹ BÉKÉS (1955c) i. m. 331–332.

⁵⁰ BÉKÉS Imre: A tanúzási tilalom és a tanúzás alól mentesség elvi és gyakorlati kérdései a nyomozás során. *Rendőrségi Szemle*, 1956. március, 235–247.

⁵¹ Uo. 238.

⁵² Ehhez ld. GÁCSI Anett Erzsébet: Az exclusionary rule doktrína az Amerikai Egyesült Államok büntetőeljárás jogában. *Belügyi Szemle*, 2014. június, 79–83.

⁵³ BÉKÉS Imre: Az 1956. évi 11. számú törvényerejű rendelet néhány kérdéséről. *Rendőrségi Szemle*, 1956. június, 514–520. [a továbbiakban: BÉKÉS (1956b)]

⁵⁴ KIRÁLY Tibor: A szabálysértések. *Állam és Igazgatás*, 1955. szeptember, 549–555.

lyát helyezte *hatályon* kívül, amely alapján a társadalmi tulajdon *gondatlan* felgyújtását vagy felrobbantását is halálbüntetéssel lehetett sújtani.⁵⁵

8. A tulajdon elleni szabálysértések néhány kérdéséről⁵⁶

A szabálysértési jog megszületését követően Békés rövidesen eme új jogterület témakörébe eső cikkel jelentkezett. A vagyon elleni bűncselekmények és a tulajdon elleni szabálysértések elhatárolása körében arra az álláspontra helyezkedik, hogy „[a] tulajdon elleni szabálysértés nem minőségileg, hanem csak mennyiségileg különbözik a tulajdon elleni ugyanazon elnevezésű bűntettől.”⁵⁷ A tanulmányban később is hangsúlyozza, hogy „a lopás, a sikkasztás, az ingó-, valamint az ingatlan rongálás büntette között egyfelől, és a lopás, sikkasztás, az ingó-, valamint az ingatlan rongálás, mint szabálysértés között másfelől, fogalmi, minőségi különbség nincs, a megkülönböztetés alapja kizárólag csak a 200 forintos (nagyon is mesterségesen megvont) szabálysértési értékhatár.”⁵⁸ Ebben a körben tagadja tehát a szabálysértések és bűncselekmények közötti – a következő évtizedek közigazgatási jogirodalma által minduntalan alátámasztani igyekezett⁵⁹ – kvalitatív különbségtétel lehetőségét. Ezáltal pedig elmondható, hogy Békés 1957-ben a 2012. évi II. törvénnyel megjelent jogalkotói szemléletet jósolta meg. A 2012. évi Szabs. tv. 1. § (2) bekezdése a szabálysértést ugyanis egyetlen ismérv – a társadalomra veszélyesség foka – alapján, tisztán mennyiségi alapon különbözteti meg a bűncselekménytől. A cikk ugyanilyen éleslátással mutat rá a büntetőjogi és a szabálysértési felelősség egymás mellett éléséből eredő vitás kérdésekre is. Például, mint írja, „[h]a a cselekmény kísérleti szakban marad, nehéz eldönteni, hogy az elkövető büntettnek vagy csak szabálysértésnek a kísérletét valósította-e meg.”⁶⁰

Felhívja a figyelmet továbbá arra az anomáliára, hogy az ún. kisebb súlyú büntettek esetében, további feltételektől függően a jogszabály lehetővé tette a rendes büntetőeljárás lefolytatása helyett a fegyelmi eljárás keretében történő felelősségre vonást, míg ugyanezer szabálysértések viszonylatában nem biztosított lehetőséget. „Azaz – mint írja – »jobban járna« a büntett, mint a szabálysértés elkövetője.”⁶¹ E gondolata – a 2012. évi Szabs. tv. által a szabálysértési jogterületen bevezetett jelentős szigorításra is figyelemmel – napjainkban kiemelt aktualitáshoz juthat.⁶²

⁵⁵ BÉKÉS (1956b) i. m. 516.

⁵⁶ BÉKÉS Imre: A tulajdon elleni szabálysértések néhány kérdéséről. *Rendőrségi Szemle*, 1957. április, 134–145. [a továbbiakban: BÉKÉS (1957a)]

⁵⁷ Uo. 135.

⁵⁸ Uo. 138.

⁵⁹ Ehhez ld. NAGY Marianna: Közigazgatási és/vagy büntetőjog. Kisebb kriminalitások a közigazgatási jog patikaméregén. In: KADLÓT Erzsébet (szerk.): *Közbiztonság és társadalom*. [Kriminológiai Közlemények 69.] Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2011. 17–20.

⁶⁰ BÉKÉS (1957a) i. m. 135.

⁶¹ Uo. 137.

⁶² Ehhez ld. AMBRUS István: A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogászai szemmel. *Közjogi Szemle*, 2014/4. 35.

A tanulmány külön figyelmet szentel – a Btk.-nak a 2015. évi LXXVI. törvény 34. §-ával elvégzett módosítása nyomán 2015. július 1. napja óta ismét élő⁶³ jogintézménynek, az *érték-egybefoglalásnak* [Btk. 462. § (4)-(5) bekezdés]. Mint arra egy 2010-ben megjelent cikkemben rámutattam, a korabeli uralkodó felfogás szerint az értékegybefoglalás révén a szabálysértések bűncselekménnyé történő felminősülése megtörtént, azonban az elkövetési értékek összeadása révén nem egy rendbeli bűncselekmény (törvényi egység) jött létre, hanem a szabálysértések halmazata helyébe a büntettek halmazata lépett.⁶⁴ Ezáltal azonban az ismételt elkövetésben rejlő társadalomra veszélyességet kétszer is beszámították volna az elkövetőnek, amely megoldás egyértelműen a kétszeres értékelés tilalmába ütközött.⁶⁵ Erre figyelemmel hangsúlyozottan helyeselhető Békésnek egy életbeli példa kapcsán kifejtett azon véleménye, hogy „[a] három különálló cselekménnyel okozott kár összesen 210,- Ft-ot tesz ki, ez az összeg pedig meghaladja a szabálysértési értékhatárt. Kiss cselekményei nem három rendbeli szabálysértést, hanem egy rendbeli [...] társadalmi tulajdon elleni büntetett valósítanak meg.”⁶⁶

9. A büntetőjogszabály időbeli, területi és személyi hatálya⁶⁷

Következő, áttekintő jellegű cikkében Békés a büntető jogszabályok alkalmazásának idejére, helyére és személyi körére vonatkozó ismereteket foglalja össze. A Btá.-nak a hatállyal kapcsolatos rendelkezéseinek magyarázata mellett hangsúlyt fektet arra is, hogy a törvényi rendelkezéseket példákon keresztül is megvilágítsa.

A munka egyetlen gondolatát kiemelve, a szerző természetesen foglalkozik a Btá. 2. § (2) bekezdés b) pontjával, amely szűk körben megteremtette a felelősséget szigorító büntetőjogi norma visszaható hatályú alkalmazásának lehetőségét. Ebben a körben hangsúlyozza, hogy ilyen előjelű visszaható hatállyal szinte kizárólagosan a háborús és néppellenes bűncselekményi tényállásokat indokolt felruházni, azokat tehát, „amelyek az alapvető jóérzéssel, emberiséggel és belátással nyilvánvalóan ellenkeztek és amelyek a korábbi törvények szerint is általában bűncselekményt valósítottak meg, de a fennálló viszonyok között elkövetésük miatt eljárás általában nem indult.”⁶⁸ Ez az álláspont lényegében a hatályos Btk. 2. § (3) bekezdésében foglalt, a felelősséget súlyosító

⁶³ A jogalkotó a 2009. évi CXXXVI. törvénnyel, 2010. január 1-jétől egyszer már visszavezette a magyar szabálysértési és büntetőjogba az érték-egybefoglalást, amely helyes felfogás szerint 2013. június 30. napjáig volt alkalmazható, tekintettel arra, hogy 2013. július 1. napjától, a 2012. évi Btk. hatályba lépésével a jogintézményt részben szabályozó Btké. hatályát veszítette.

⁶⁴ AMBRUS István: Az ismételten bevezetett érték-egybefoglalásról és az ezzel kapcsolatos egyes elméleti és gyakorlati problémákról. *Magyar Jog*, 2010. május, 274–275. Az uralkodó felfogáshoz ld. VISZOKAY László: Néhány szó az értékegybefoglalásról. *Magyar Jog*, 1960. április, 112.

⁶⁵ A helyes felfogáshoz ld. ERDŐSY Emil: Értékegybefoglalás a tulajdon elleni szabálysértések esetében. *Magyar Jog*, 1977. október, 893.

⁶⁶ BÉKÉS (1957a) i. m. 139.

⁶⁷ BÉKÉS Imre: A büntetőjogszabály időbeli, területi és személyi hatálya. *Rendőrségi Szemle*, 1957. december. 802–811.

⁶⁸ Uo. 806.

visszaható hatályú törvényi rendelkezés kizártsága alóli kivételnek feleltethető meg. Azon eset sorolható ide tehát, amikor a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai alapján kell bizonyos cselekményeket – a *nullum crimen sine lege* elvét is felülírva – büntetni.⁶⁹

10. A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmének kérdéseiről⁷⁰

A társadalmi tulajdont az ekkoriban érvényes államberendezkedés fokozottabb védelemben részesítette a magántulajdonnál.⁷¹ Mindez a büntető jogalkotásban egyrészt új tényállások megalkotásában, másrészt ugyancsak új, felelősséget szigorító törvényi rendelkezések meghonosításában is tetet öltött.

Az új tényállások közül Békés egy rendőrségi gyakorlati szakemberként dolgozó társszerzővel írt munkájában részletesen foglalkozik a hűtlen kezelés tényállásával, amelyet úgy ír körül, hogy „[a] hűtlen kezelés a sikkasztáshoz áll fogalmilag a legközelebb, hisz a sikkasztó is birtokában van az idegen ingó dolognak és ő is visszaél a bizalommal, midőn az ingót eltulajdonítja, s a dolog tulajdonosának ezzel kárt is okoz. A hűtlen kezelő azonban nem eltulajdonít, hanem »úgy forgatja« a kezelésére bízott társadalmi vagyont, hogy abból neki vagy másnak legyen haszna és ne a társadalmi vagyon gyarapodjék.”⁷²

A cikk elemzi a több tulajdon elleni bűncselekmény tényállásában eredményként szerepeltetett *kár* büntetőjogi definícióját, amelyről szembeötlő, hogy annak meghatározása ekkoriban még nem vált el a magánjogból ismert kár-fogalomtól, tehát a tényleges értékcsökkenés (*damnum emergens*) mellett az elmaradt hasznot (*lucrum cessans*) is magában foglalta. Mint írják: „ha valaki összetöri az egyik színház elektromos kapcsoló berendezését az előadás előtt félórával és a rongálódás miatt az aznapi előadás elmarad, kárként nemcsak a kapcsolóberendezés megjavításának költségeit kell figyelembe venni, hanem ehhez hozzá kell adni a bevételből származó elmaradt hasznot is. A kár következtésképpen a tényleges kár és az elmaradt haszon összege.”⁷³ Azt a napjainkig – a Btk. 373. § (7) bekezdésében foglalt kivételtől eltekintve – érvényes szabályt ugyanis, amely szerint a büntetőjogi értelemben vett kár alatt kizárólag a tényleges értékcsökkenés értendő és az elmaradt haszon ennek fogalmi körén kívül esik, csak az 1961. évi Btk. vezette be.⁷⁴

Kiemelhető, hogy a szerzőpáros érinti még a társadalmi tulajdon elleni büntettek körében ekkoriban ismert *ismételtség* problémakörét, amely a halmazatot és a folyta-

⁶⁹ GELLÉR Balázs József: *Nemzetközi büntetőjog Magyarországon, adalékok egy vitához (Egyes jellemzők leírása és diagnózis kísérlet)*. Budapest, Tullius, 2009. 106–114.

⁷⁰ BÉKÉS Imre – BORBÍRÓ László. A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmének kérdéseiről. *Rendőrségi Szemle*, 1958. február, 92–105.

⁷¹ Ehhez ld. MADAI Sándor: A társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelme egykor és most. In: GELLÉR–CSIGE i. m. 143–154.

⁷² BÉKÉS–BORBÍRÓ i. m. 95.

⁷³ Uo. 96.

⁷⁴ DEÁK Zoltán: A kár büntetőjogi fogalmáról – megjegyzések egy eseti döntés margójára. *Magyar Jog*, 2012. június, 369–374.

tólagos elkövetés megállapítását is kizáró, speciális törvényi egységi formaként volt ismert a korszak büntetőjogában.⁷⁵

11. A joghallgatók IV. Országos Diákköri Konferenciájáról⁷⁶

Békés az 1950-es évek vége felé már a tudományszervezésben és utánpótlás-nevelésben is aktívan szerepet vállalt. Ezt jelzi, hogy az e pontban érintett cikkében röviden hírt adott a pár évvel korábban útjára indított – és napjainkig sikeresen működő⁷⁷ – OTDK-ról. A 1958. évben megrendezett konferencia már akkor a tudomány iránt elkötelezett joghallgatók legfontosabb rendezvénye volt, amit jól jelez, hogy – mint Békés is utal rá – jórészt az OTDK-zók közül kerültek ki az egyetem későbbi kiváló oktatói, köztük olyan elismert jogtudósok, mint például Peschka Vilmos, Molnár József vagy Németh János professorok.

Békés a diákkörök céljaként jelöli meg, hogy „az egy-egy tudományág iránt érdeklődést mutató hallgatókat megismertesse a választott tudományszak alapvető szakirodalmával; a hallgató által vizsgálni kívánt speciális területnek lehetőleg a rendelkezésre álló teljes irodalmával; a rávezesse a hallgatót az anyaggyűjtés helyes módszerére, a rendelkezésre álló anyag rendszerezésének a szisztémájára; ösztönözze az összegyűjtött és rendszerezett anyag önálló írásbeli feldolgozására; a kritikai szemléletre; fejlessze gondolkodását, előadó és vitakészségét, stílusát; megismertesse az alkotómunka örömeivel és megszerettesse vele a tudományos munkát.”⁷⁸ Mindezt napjainkban sem lehetne pontosabban és lényegre törőbben megfogalmazni.

A konferencián szereplő hallgatók dolgozatai közül a szerző a legjobb dolgozatoként az okozatosság büntetőjogi jelentőségével, a kellékszavatossággal, az államigazgatás feletti ügyészi felügyelet problémakörével, valamint a munkaviszony megszűnésével fogláló műveket emeli ki és mutatja be részletesen.

12. A bűncselekményi egység és a halmazat⁷⁹

A büntetőjog Általános Részének egyik legnehezebb és kétségkívül a legvitatottabb kérdéskörével, az egység-többség tanával foglalkozó következő cikkben Békés az alkalmazható szankció kérdésében való döntést tekinti az ebben a körben folytatott

⁷⁵ Részletesen ld. FÖLDVÁRI József: Az „ismételtség” a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeknél. *Jogtudományi Közlöny*, 1955. január, 14–26.; TALLÓS Emil: Az ismételtség fogalma a társadalmi tulajdonot károsító bűntetteknel. *Magyar Jog*, 1957. április, 81–85.

⁷⁶ BÉKÉS Imre: A joghallgatók IV. Országos Diákköri Konferenciájáról. *Jogtudományi Közlöny*, 1958. május, 181–184. [a továbbiakban: BÉKÉS (1958a)]. Lényegében egyezően megjelent BÉKÉS Imre: A joghallgatók IV. Országos Diákköri Konferenciájának margójára. *Felsőoktatási Szemle*, 1958. július, 373–376.

⁷⁷ Az Állam- és Jogtudományi Szekcióban legutóbb 2015-ben a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rendezte meg a XXXII. OTDK-t. A következőt 2017-ben a Miskolci Egyetem szervezi majd.

⁷⁸ BÉKÉS (1958a) i. m. 181.

⁷⁹ BÉKÉS Imre: A bűncselekményi egység és a halmazat. *Rendőrségi Szemle*, 1958. október. 742–752. [a továbbiakban: BÉKÉS (1958b)]

vizsgálódások legfőbb mozgatórugójának, amikor úgy fogalmaz, hogy „[a]nnak a felderítése tehát, hogy az elkövetőt egy vagy több bűncselekmény elkövetése terheli-e, elsősorban a kiszabható büntetés tekintetében jelentős.”⁸⁰

Noha Békés későbbi művei alapján⁸¹ a természetes egység kapcsán már arra az álláspontra helyezkedett, hogy a fogalomnak a természetes szemlélethez/laikus látásmódhoz kevés köze van és valójában tisztán jogi definícióval állunk szemben, e korai munkájában még azon – álláspontom szerint helyesebb – véleményének ad hangot, hogy a természetes egység létrejöttének indoka, hogy „a fizikai értelemben vett önálló cselekvések [...] a szemlélő előtt összeolvadnak. C., aki szemtanú, barátainak már nem azt mondja el, hogy A. nyolcszor megütötte B-t, hanem, hogy A. megverte B-t. Vagyis a szemlélő előtt a nyolc önálló ökölcsapás (a nyolc önálló cselekvés) egy egységes cselekménynek (megverésnek) látszik.”⁸² A példa ismertetését követően leszögezi, hogy a természetes egység megállapíthatóságának az is feltétele, hogy „a természetes szemlélet a több cselekményt egynek lássa”.⁸³ E felfogás védelmében megjegyezhető, hogy a büntetendő magatartások köre kezdetben a laikusok körében is jól ismert, körülhatárolható cselekményeket (ha úgy tetszik, „cselekményegységeket”) foglalt magában, melyek kriminális jellege szokásjogilag rögzült, s a későbbiekben ezek kerültek a kódexekben bűncselekményként rögzítésre. Erre tekintettel – bár a társadalmi viszonyok és ennek nyomán a jogszabályok bonyolultabbá válása folytán mind gyakrabban válhat vitássá, hogy adott esetben egy vagy több bűncselekmény valósult meg – a törvényhozó általában úgy fogalmazza meg a bűncselekmények törvényi diszpozícióját, hogy abból a laikus szemlélő számára is kitűnjön, hogy annak egyszeri elkövetésekor egy deliktum valósul meg. Erre tekintettel a természetes egység elnevezésnek tartalmi szempontból is lehet létjogosultsága.⁸⁴

A folytatólagos bűncselekmény kapcsán megítélésem szerint ugyancsak helyesen mondja Békés, hogy itt a büntetőjogi szemlélet „egybefoglal olyan cselekményeket is, amelyeket a természetes szemlélet többnek lát.”⁸⁵ Kiemelhető, hogy ezzel ellentétesen foglalt állást a korszakban az egység-halmazat témakörében alpmunkának tekinthető monográfiát⁸⁶ jegyző Földvári József, aki szerint a folytatólagosság esetében „a laikusok számára teljesen érthetetlen lenne a többségi minősítés.”⁸⁷ Ez az álláspont azonban a következő példa alapján vitatható. Ti. elképzelhető-e olyan laikus, aki egyetlen lopást látna megvalósulni olyankor, ha a bolti tolvaj ugyanazon áruházláncnak márciusban a szegedi, áprilisban a kecskeméti, majd májusban például a budaörsi áruházában kö-

⁸⁰ Uo. 742.

⁸¹ BÉKÉS Imre – SZALMA László: *Magyar Büntetőjog I. Általános Rész.* Budapest, BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, 1973. 304.; BÉKÉS Imre – FÖLDVÁRI József – GÁSPÁR Gyula – TOKAJI Géza: *Magyar Büntetőjog Általános Rész.* Budapest, BM Könyvkiadó, 1980. 288.

⁸² BÉKÉS (1958b) i. m. 743.

⁸³ Uo. 744.

⁸⁴ AMBRUS (2014a) i. m. 30–31.

⁸⁵ BÉKÉS (1958b) i. m. 744.

⁸⁶ FÖLDVÁRI József: *Az egység és a halmazat határesetei a büntetőjogban.* Budapest, KJK, 1962.

⁸⁷ FÖLDVÁRI József: *Magyar Büntetőjog Általános Rész.* Budapest, Osiris, 2006. 218.

veti el lopási cselekményeit? Márpedig a helyes minősítés ilyenkor – az azonos (jogi személy) sértett sérelmére történő elkövetés miatt – az egy rendbeli, folytatólagosan elkövetett lopás. Erre figyelemmel a folytatólagosságról egyáltalán nem mondható el, hogy azt a laikus szemlélő a természetes egységhez hasonlóan egy bűncselekménynek tekintené.⁸⁸

13. Büntetőjogi Tankönyv II. (Különös Rész)⁸⁹

Indokolt felhívni a figyelmet az 1959-ben Békés Imre és Tokaji Géza tollából megjelent büntetőjog különös részi tankönyvre, amelynek különlegessége, hogy Békés hivatalos publikációs listái, továbbá Györgyi Kálmánnak az 1945 és 1979 közötti büntetőjogi irodalmat bemutató munkája sem tesz róla külön említést, annak létezésére kizárólag Nagy Ferenc utal.⁹⁰

A csaknem 800 oldalas kötetben Békés Imre szerezte az állam elleni, a béke elleni, az államigazgatás rendje elleni, a hivatali, az igazságszolgáltatás rendje elleni, az emberi szabadság és méltóság elleni, valamint a vagyon elleni és a gazdasági bűncselekményekről szóló fejezeteket, melyek megírását számottevően nehezíthette, hogy ekkoriban még egymás mellett élt a Csemegi-kódex Különös Része, valamint az 1945-öt követően meghozott több tucat büntetőjogi tárgyú jogszabályi rendelkezés.

A tankönyv előszava szerint „a könyv feltételezi a büntetőjog általános részének ismeretét. Tárgyalási módszere is a Büntetőjogi Tankönyv I. kötetének a szemléltetéshez igazodik.”⁹¹ Erre figyelemmel a tankönyvnek nyilvánvalóan létezik első kötete is, amelyhez azonban jelen sorok szerzője a mai napig nem tudott hozzájutni. Annak felkutatása és eredményeinek bemutatása ezért további vizsgálódást fog igényelni.

14. A büntetőjogi felelősség helyettesítésének egyes elvi kérdései a magyar büntetőjogban⁹²

Az első teljes szocialista büntetőtörvény elfogadásának idején megjelent mű ismét úttörő volt abból a szempontból, hogy egy ekkoriban a büntetőjogi kutatások homokterébe került, új jogintézmény dogmatikai és gyakorlati sajátosságait mutatta be elsőként átfogóan. A büntetőjogi felelősség helyettesítésén Békés az ún. *társadalmi bírászkodás* hazai meghonosításának gondolatát értette, amelynek lényege abban áll, hogy rendes, bírósági eljárás helyett a (csekélyebb súlyú) bűncselekmény elkövetőjével szemben az általában a munkahelyén szervezett társadalmi bíróság járhat el, amely az 1956. évi 11. tvr. alapján feygelmi eljárást folytathatott le. E jogintézmény – a nem lényegtelen

⁸⁸ AMBRUS (2014a) i. m. 89.

⁸⁹ BÉKÉS Imre – TOKAJI Géza: *Büntetőjogi Tankönyv II. (Különös Rész)*. Budapest, BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya, 1959.

⁹⁰ NAGY i. m. 155.

⁹¹ BÉKÉS–TOKAJI (1959) i. m. 3.

⁹² BÉKÉS Imre: A büntetőjogi felelősség helyettesítésének egyes elvi kérdései a magyar büntetőjogban. *Jogtudományi Közlöny*, 1961. október, 510–519.

különbségek ellenére – álláspontom szerint akár a *közvetítői eljárás* (Be. 221/A. §) *előképének* is tekinthető, figyelemmel arra, hogy mindkét esetben a hagyományos bírói útról történő elterelés, a büntetőeljárással és a büntetőjogi szankcióval együtt járó stigmatizáció elkerülése, valamint a sértetti reparáció is a célok között szerepel.

A társadalmi felelősség dogmatikai sajátosságai körében Békés úgy fogalmaz, hogy a társadalmi bírósági határozat „elenyészteni a büntetőjogi felelősséget, s helyébe lépteti a társadalmi, illetőleg a fegyelmi felelősséget”. Utal rá ugyanakkor, hogy „a bűncselekménynek tekintett magatartások társadalmi bírósági, illetőleg fegyelmi úton történő elbírálása nem hat ki a bűncselekmény törvényi és tudományos fogalmára”, ugyanakkor „a cselekmény az elkövetés után kiszakad a büntetőjog szférájából s mint más felelősségi forma jogalapja, önálló, eredeti jellegétől független arculatot ölt.”⁹³

A társadalmi bíraskodás céljainak körében ad hangot azon véleményének, hogy azt olyan társadalmi szervnek kell tekinteni, „amelynek elsődleges feladata a nem büntetőjogi eszközökkel való nevelés”.⁹⁴

Javaslatot tesz továbbá a bűncselekmények súly szerinti felosztása körében a *véttség* kategóriájának ismételt bevezetésére,⁹⁵ valamint arra, hogy „a vétségi kategóriában ügyészi mérlegelés függvényeként dőljön el: az elkövető büntetőjogi felelősséggel tartozzék-e tettért, vagy társadalmi, illetőleg fegyelmi felelősséggel.”⁹⁶

A cikk zárásában végül óvatosan szkeptikus álláspontot fogad el a marxizmus-leninizmusnak a joggal kapcsolatos felfogásáról, amikor úgy fogalmaz, hogy „a büntetőjogi felelősség alsó határai bizonyos körben feloldódni kezdenek. E feloldódást nem szabad jelen viszonyaink között az állam és a jog elhalása előjelének tekinteni.”⁹⁷

15. Fondorlat a csalásnál és más vagyon elleni bűncselekményeknél⁹⁸

A vagyon elleni bűncselekmények egy speciális kérdését elemző különös részi cikk elsősorban azokra a – napjaink jogalkalmazóinak is nem ritkán fejtörést okozó – problémákra kíván rámutatni, amelyek a csalás és más, hasonlóan csalárd, megtévesztéssel megvalósuló bűncselekmények elhatárolása körében jelentkeznek. Szemléletes példákkal fűszerezve ad szempontokat a csalás és a lopás, a sikkasztás, a zsarolás, valamint a jogtalan elsajátítás helyes elhatárolásához, továbbá azon nézetét is hangsúlyozza, hogy helyesli az 1961. évi Btk. azon újítását, hogy a csalás tényállásszerűségéhez nem ki-

⁹³ Uo. 515.

⁹⁴ Uo. 517.

⁹⁵ Ti. a korabeli büntetőjog a bűncselekmények súly szerint felosztásának elvét mellőzve valamennyi bűncselekményt büntettnek tekintette. Ezen a helyzeten csak az 1971. évi 28. tvr. 1. § (5) bekezdése változtatott, amely a vétség kategóriáját a hazai büntetőjogba ismét bevezette és ezáltal kialakította a máig ismert ún. bichotóm rendszert.

⁹⁶ BÉKÉS (1961) i. m. 517.

⁹⁷ Uo. 519.

⁹⁸ BÉKÉS Imre: Fondorlat a csalásnál és más vagyon elleni bűncselekményeknél. *Rendőrségi Szemle*, 1962. január. 50–58.

ván meg „fondorlatos” megtévesztést, hanem kizárólag abból indul ki, hogy „alkalmas volt-e a csaló cselekménye mások félrevezetésére.”⁹⁹

16. Az új BTK általános részéről¹⁰⁰

Az első teljes szocialista büntetőkódex az 1962. évi 10. tvr. 1. §-a alapján 1962. július 1. napján lépett hatályba. Az általános részi kérdéseket kiváltképp szívesen vizsgáló Békés e jelentős horderejű változásra is időszerűen reagált. A büntetőjogot a teljesség igényével szabályozni óhajtó 1961. évi Btk. kapcsán rámutat, hogy az „[s]zemben a ma még hatályban lévő Btk.-val, olyan területekre is kiterjeszkedik, amelyeket korábban (és még ez idő szerint is) más törvényi rendelkezések szabályoztak. Így a Btk. Általános Része felöleli a fiatalkorúak büntetőjogát [...], valamint magában foglalja a katonáknak tekintendő személyekre vonatkozó különleges rendelkezéseket.”¹⁰¹

Az Általános Rész bemutatása körében kiemeli azon változás jelentőségét, hogy – szemben a Btá. megoldásával – az 1961. évi Btk. szerint az egyes bűncselekményeknek nincsen főszabály szerint büntetendő *gondatlan* alakzata. A gondatlan elkövetés tehát csakis akkor valósít meg bűncselekményt, ha azt a törvény külön elrendeli.¹⁰² Szintén fontos újításnak tekinti az ún. *maradék-bűncselekmény* büntetendőségének megteremtését,¹⁰³ valamint a *praeterintentionalis* deliktumok körében a minősítő körülményt képező eredmény miatti felelősségre vonáshoz minimálisan az eredményt átfogó gondatlanság megkövetelését.¹⁰⁴ Utóbbi körben, bírálja azt a halált okozó testi sértés kapcsán kialakult korábbi gyakorlatot, amely „a halálos eredményt a pusztá okozás alapján az elkövető terhére róttá akkor is, ha az nem látta és nem is láthatta előre, hogy a bántalmazás a sértett halálát fogja maga után vonni.”¹⁰⁵ Mindezek a mai büntetőjogban is lényegében az ekkor megjelent rendelkezésekkel azonos formában nyernek szabályozást.

Ugyancsak az 1961. évi Btk.-val jelent meg az *ittas állapotban elkövetett bűncselekmény* miatti felelősségnek a magyar büntetőjogban máig érvényes megítélése, amelynek lényege szerint az önhibából eredő ittas állapotban büntetendő cselekményt elkövető személy ugyanazon bűncselekmény címén felel, mintha a magatartást józanon tanúsította volna. Ebben a körben Békés már ekkor felismerte, hogy a gyakorlatban dilemmaként fog jelentkezni, hogy „a beszámíthatatlan ittas vagy bódult állapotban törvényi tényállást megvalósító személyt e kérdéses büntett szándékos vagy gondatlan

⁹⁹ Uo. 53.

¹⁰⁰ BÉKÉS Imre: Az új BTK általános részéről. *Rendőrségi Szemle*, 1962. február. 111–127. [a továbbiakban: BÉKÉS (1962b)]

¹⁰¹ Uo. 111.

¹⁰² Uo. 113.

¹⁰³ Uo. 117.

¹⁰⁴ Uo. 119–120.

¹⁰⁵ Uo. 120. Korábban már helyesen DEGRÉ Lajos: A praeter intencionem minősítő körülmények kérdéséhez. In: ANGYAL Pál (szerk.): *Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése ötvenedik évfordulójának ünnepére*. Budapest, Wessely és Horváth, 1916. 71.

alakzata alapján kell-e felelősségre vonni.”¹⁰⁶ E kérdést azután a Legfelsőbb Bíróság III. számú Büntető Elvi Döntése válaszolta meg.

17. A büntetőjogi dogmatikáról¹⁰⁷

Békés Imre korai munkáiról szóló áttekintésünk végére érve, utolsóként Békés professzor a magyar büntetőjogi irodalom egyik mérföldkövének tekinthető, a gondatlanságról szóló monográfiájának bevezetésében szereplő, a büntetőjogi dogmatikáról szóló fejtegetéseinek klasszikussá vált, ma is valamennyi büntetőjogász számára megszívlelendő sorait idézem. Eszerint a dogmatika „az ítélkezés alakítója vagy magyarázója, mint a hatályos joganyag apologetikája vagy a kriminálpolitikai célkitűzések jogtudományi köntösbe öltöztetője és de lege ferenda kifejezésre juttatója, mint a törvényesség védelmezője, mint a bírói lelkiismereti felelősség megosztója, mint a joganyag didaktikus rendszere, vagyis általában, mint a jogász szemléleti mód kialakítója, hatalmas szerepet játszik a jogéletben, a jog társadalmi szerepe helyes érvényesülésében. Dogmatika nélkül nem képzelhető el a jogtudomány, és – a hatályos joganyag vonatkozásában – nincs törvényesség.”¹⁰⁸

¹⁰⁶ BÉKÉS (1962b) i. m. 119–120.

¹⁰⁷ BÉKÉS Imre: A büntetőjogi dogmatikáról. In: BÉKÉS Imre: *A gondatlanság a büntetőjogban*. KJK. Budapest, 1974. 9–27.

¹⁰⁸ Uo. 22.